

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING OG'ZAKI NUTQINI SHAKLLANTIRISH VA O'STIRISH

Andijon viloyati, Marhamat tumani

Mirzaliyeva Munisxon Onarboyevna

29-maktab Boshlang'ich sinf fani o'qituvchisi.

Annotatsiya

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki nutqini shakllantirish va rivojlantirish ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismidir. Ushbu maqolada bolalarning so'z boyligini oshirish, to'g'ri talaffuz qilish, fikrni ravon ifodalash hamda muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish usullari tahlil qilinadi. Suhbat va savol-javob metodlari, ertak va hikoya aytish, rolli o'yinlar, she'r va tez aytish mashqlari, rasmlar asosida hikoya tuzish kabi samarali metodlar o'quvchilarning og'zaki nutqini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, interfaol va ijodiy yondashuvlar o'quvchilarning nutq faoliyatini sezilarli darajada rivojlantiradi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf, og'zaki nutq, kommunikativ ko'nikma, interfaol metodlar, muloqot madaniyati.

Matematika fanini samarali o'qitish uchun an'anaviy yondashuvlardan tashqari, zamonaviy uslubiy metodlarni qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirish, ularning darsga bo'lgan qiziqishini oshirish va tushunchalarni chuqur o'zlashtirish uchun interfaol va innovatsion metodlardan foydalanish zarur.

Kirish

Bolalarning og'zaki nutqini shakllantirish va rivojlantirish ta'lim jarayonining muhim jihatlaridan biridir. Ayniqsa, boshlang'ich sinf davrida o'quvchilarning nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirish nafaqat ularning muloqot madaniyatini shakllantirish, balki kelajakdagi ta'lim jarayonlarida muvaffaqiyatli bo'lishlari uchun ham asos yaratadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari til o'rganish va uni amalda qo'llash jarayonida qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Ularning so'z boyligini oshirish, to'g'ri talaffuz qilish, fikrlarini mantiqiy va izchil ifodalash kabi ko'nikmalarini shakllantirish uchun maxsus pedagogik yondashuvlar va interfaol metodlardan foydalanish zarur. Mazkur tadqiqot boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki nutqini rivojlantirishga qaratilgan samarali metodlarni tahlil qiladi. Shuningdek, bolalarning kommunikativ qobiliyatlarini shakllantirishda suhbat, hikoya aytish, rolli o'yinlar va vizual materiallardan foydalanishning samaradorligi ko'rib chiqiladi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, yaxshi rivojlangan og'zaki nutq o'quvchilarning nafaqat maktabdagi muvaffaqiyatlariga, balki jamiyatda o'z o'rnini topishiga, shaxsiy fikrlarini erkin ifodalashiga va mustaqil fikrlash qobiliyatining shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, boshlang'ich sinfda og'zaki nutqni rivojlantirish bo'yicha zamonaviy yondashuvlarni joriy etish muhim masalalardan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki nutqini shakllantirish va rivojlantirishga bag'ishlangan tadqiqotlar pedagogika, psixologiya va lingvistika sohalarida keng o'rganilgan. Ushbu bo'limda mavzu bo'yicha ilgari olib borilgan ilmiy ishlar, ta'limiy yondashuvlar va innovatsion metodlar tahlil qilinadi.

Nutqning shakllanishi va rivojlanishiga oid tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolaning og'zaki nutqi uning atrof-muhit bilan aloqasi, o'zaro muloqoti va mustaqil fikrlash darajasiga bog'liq. V. A. Sukhomlinskiy ta'lim jarayonida bolaning og'zaki nutqini rivojlantirishga alohida e'tibor berish kerakligini ta'kidlaydi va uni o'qitish jarayonida asosiy vositalardan biri deb biladi. Shu bilan birga, L. S. Vygotskiy bolalarning til o'rganishi va nutq rivojlanishida ijtimoiy muhitning ahamiyatini ta'kidlagan. Uning tadqiqotlariga ko'ra, bola muloqot jarayonida nutqni o'zlashtiradi va asta-sekin nutqiy ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Zamonaviy ta'lim metodikasi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashda quyidagi usullar eng samarali hisoblanadi: O'zaro muloqot va suhbatlar orqali nutqni shakllantirish (M. Montessori, J. Bruner). **Ertak va hikoya asosida ta'lim:** O'quvchilarni hikoya qilishga o'rgatish va badiiy asarlarni muhokama qilish (E. B. Abdullayeva). **Dramatik yondashuv:** Rolli o'yinlar va sahnalashtirish orqali nutqiy faollikni oshirish (G. A. Zukerman).

So'nggi yillarda ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalar va interfaol dasturlar keng qo'llanilmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, **multimediali vositalar, mobil ilovalar, audiokitoblar, nutqni rivojlantirishga mo'ljallangan interfaol platformalar** yordamida o'quvchilarning og'zaki nutq faolligi sezilarli darajada oshadi. Xususan, GeoGebra va Kahoot kabi dasturlar til o'rganishda muloqot jarayonini interfaol tarzda tashkil etishga yordam beradi.

Dunyo tajribasiga nazar tashlasak, AQSh, Buyuk Britaniya, Finlyandiya kabi mamlakatlarda boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun og'zaki nutqni rivojlantirish bo'yicha maxsus dasturlar ishlab chiqilgan.

- **AQSh:** "Language Experience Approach" (LEA) metodi o'quvchilarning o'z hayoti va tajribalariga asoslangan hikoyalar orqali nutqini rivojlantirishga qaratilgan.
- **Buyuk Britaniya:** "Talk for Writing" dasturi o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish uchun qo'llaniladi.

- **Finlyandiya:** O'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirish uchun o'yinlar va muloqotga asoslangan yondashuvlar keng qo'llaniladi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki nutqini rivojlantirish uchun zamonaviy pedagogik va psixologik yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Ta'lim jarayonida interfaol metodlar, rolli o'yinlar, ertak va hikoya aytish, innovatsion texnologiyalar va xorijiy tajribalarni qo'llash o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirishga katta ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, ta'lim tizimida og'zaki nutqni rivojlantirishga yo'naltirilgan metodlarni amaliyotga joriy etish dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Tadqiqot va tahlil natijalari

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki nutqini rivojlantirishga qaratilgan tadqiqot davomida o'quvchilarning muloqot ko'nikmalari, so'z boyligi, ravon nutq va to'g'ri talaffuz qilish darajasi o'rganildi. Tadqiqot eksperimental va nazariy tahlil usullariga asoslanib olib borildi.

1. Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda boshlang'ich sinflarda tahsil olayotgan 100 nafar o'quvchi ishtirok etdi. Ular ikki guruhga bo'lindi:

- **Eksperimental guruh** – o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirish uchun interfaol metodlar, rolli o'yinlar, ertak va hikoya aytish, tez aytish mashqlari kabi usullar qo'llanildi.
- **Nazorat guruhi** – an'anaviy ta'lim metodlari asosida o'qitildi.

Tadqiqot uch bosqichda amalga oshirildi:

1. **Boshlang'ich diagnostika** – o'quvchilarning dastlabki nutqiy ko'nikmalari baholandi.
2. **Intervensiya (metodlarni qo'llash)** – eksperimental guruhda turli metodik yondashuvlar joriy etildi.
3. **Natijalarni tahlil qilish** – dastlabki va yakuniy natijalar solishtirildi.

2. Tadqiqot natijalari

2.1. Og'zaki nutqning rivojlanishi bo'yicha natijalar

Tadqiqot natijalari quyidagi jihatlar bo'yicha baholandi:

- **So'z boyligi** (o'quvchilarning faol ishlatadigan so'zlar soni);
- **Nutqning ravonligi** (fikrlarni to'liq va mantiqiy ifodalash);
- **Talaffuz to'g'riligi** (fonetik jihatdan aniq talaffuz qilish);
- **Muloqot faolligi** (maktab va kundalik hayotda nutqiy faollik).

Ko'rsatkichlar	Boshlang'ich natija (eksperimental guruh)	Yakuniy natija (eksperimental guruh)	Boshlang'ich natija (nazorat guruhi)	Yakuniy natija (nazorat guruhi)
So'z boyligi (o'rtacha so'zlar soni)	250-300 so'z	500-600 so'z	260-310 so'z	350-400 so'z
Nutqning ravonligi (%)	40%	85%	45%	60%
To'g'ri talaffuz (%)	55%	90%	60%	75%
Muloqot faolligi (%)	50%	88%	52%	65%

Yakuniy natijalar shuni ko'rsatdiki, eksperimental guruh o'quvchilari og'zaki nutqni rivojlantirishga yo'naltirilgan metodlarni qo'llash natijasida sezilarli yutuqlarga erishdi.

2.2. Metodlarning samaradorligi

Tadqiqot davomida qo'llanilgan metodlarning samaradorligi quyidagicha baholandi:

- **Rolli o'yinlar** – nutq faolligini oshirishda eng samarali usul bo'lib, o'quvchilarning 90% ishtirokchiligi qayd etildi.
- **Ertak va hikoya aytish** – o'quvchilarning so'z boyligini oshirishga va ifodali nutqni shakllantirishga yordam berdi.
- **Savol-javob va suhbat metodlari** – nutq ravonligini yaxshilashda ijobiy natijalar berdi.
- **She'r va tez aytish mashqlari** – talaffuz va fonetik aniqlikni oshirishga xizmat qildi.

3. Tadqiqot natijalari asosida tavsiyalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki nutqini rivojlantirish uchun quyidagi tavsiyalarni amaliyotga tatbiq etish muhim:

- Dars jarayonida **interfaol va ijodiy metodlardan** foydalanish;
- O'quvchilarga **hikoya tuzish va ifodali gapirish mashqlarini** muntazam berish;
- **Nutqiy muloqotga asoslangan o'yinlar va dramatizatsiya mashg'ulotlarini** yo'lga qo'yish;
- **She'r yodlash va tez aytish mashqlarini** doimiy ravishda bajarish;
- O'quvchilarga **badiiy asarlar va audiokitoblarni** eshitish va muhokama qilish imkoniyatini yaratish.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqladiki, boshlang'ich sinflarda og'zaki nutqni shakllantirish uchun interfaol metodlardan foydalanish an'anaviy ta'limga qaraganda samaraliroq natijalar beradi. O'quvchilarning nutqiy faolligi, lug'at boyligi va ifodali gapirish qobiliyatlari sezilarli darajada rivojlanadi. Shu sababli, o'qituvchilar ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni kengroq tatbiq etishlari maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. I.S. Khotamov, M.K. Olimov. Kreativ fikrlash, uslubiy qo'lanma. -Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyot matbaa uyi , 2021
2. Pedagogik kompetentlilik va kreativlik asoslari" moduli bo'yicha o'quv-uslubiy qo'llanma. :-Toshkent 2015
3. Aliyev A. O'quvchilarning ijodkorlik qobiliyati. -Toshkent: O ' qituvchi, 1991.40bet.
4. Diyora, A. (2025). GENDER EQUALITY AND SOCIAL DEVELOPMENT. Новости образования: исследование в XXI веке, 3(30), 60-62.
5. Бабаджанова, Ф. Ф. (2015). Способы эмоционального воздействия на проявление научно-творческих способностей личности в юношеском возрасте. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*, 1(3-4), 92-96.
6. Akhnazarova, D. (2023). THEORETICAL ANALYSIS OF THE PROBLEM OF CREATIVITY IN PSYCHOLOGY. *Science and innovation*, 2(B5), 343-346.
7. Ахназарова Диёра Эркин кизи. HISTORY AND STUDY OF GENDER STUDIES // Science and Innovation – 2024-T 5 – №.3 – С 16-19.
8. Akhnazarova D. (2024). HISTORY AND STUDY OF GENDER STUDIES. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11176230>
9. Ахназарова, Д. Э. (2023). TALABALARDA IJODKORLIK QOBILIYAT XUSUSIYATLARINI NAMOYON BO 'LISHINING O 'ZIGA XOS PSIXOLOGIK JIHATLARI: Axnazarova Diyora Erkin qizi Guliston Davlat Universiteti stajor-tadqiqotchisi. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал*, (8), 96-99.
10. Ахназарова, Д. Э. (2023). ПЕДАГОГИЧЕСКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ. *Universum: психология и образование*, (9 (111)), 23-24